

Asia: VN/5904/2019

Luonnos Suomen arktisen politiikan strategiaksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oulun yliopiston lausunto luonnoksesta Suomen arktisen politiikan strategiaksi

Viite VN/5904/2019

Oulun yliopisto kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta Suomen arktisen politiikan strategiaksi.

Järjestyksessään kolmas Suomen arktinen strategia on kiinteästi liitetty suurempiin kokonaisuuksiin, kuten Suomi kokoaan suurempi maailmalla ja polaarialue -kontekstiin. Strategian tarkoituksena on ottaa huomioon pitkäjänteisesti (kahden vaalikauden ajan, v. 2030 asti) Suomen tavoitteet alueella ja tarvittavat toimintaresurssit. Tämä tavoite on selvästi nähtävissä aiheen yleisempänä käsittelynä (ei kovin paljon yksityiskohtia) verrattuna kahteen edelliseen strategiaan, sekä myös tarpeena määrittää arktinen politiikka globaalimmissa kontekstissa poliittisen ja muun alueellisen toimintakentän muututtua. Lisääntyneenä painotuksena ovat terveysturvallisuus ja väestön hyvinvoinnin edistäminen ja alkuperäiskansojen oikeudet. Painopistealueet ja yhteys kestävän kehityksen toimintaohjelman tavoitteisiin ovat hyvä rakenne raportille.

Luonnoksessa esitetyt suuret linjat Suomen arktisesta politiikasta ja katse vuodessa 2030 ovat oikealla tasolla. Luonnos on vielä jonkin verran keskeneräinen, sen eri osien väliset yhteyksiä on vähän. Eri painopistealueet esitetään erikseen ”siiloina”, vaikka ne liittyvät olennaisesti toisiinsa.

Arktisessa politiikassa tulee huomioida nykyaikaiset mahdollisuudet työn tekemiseen sijainnista riippumatta. Esimerkiksi arktisista asioista valtion virastoissa vastaavan henkilöstön ei tarvitse fyysisesti sijaita Helsingissä, vaan työtehtävät on mahdollista hoitaa myös pohjoisessa Suomessa.

Arktinen alue käsitteenä olisi suotavaa määritellä selkeästi strategiassa.

Ilmastonmuutoksen sijaan raportissa kannattaisi viitata ilmaston ja ympäristön muutokseen, jolloin käsite kattaisi myös geoympäristön ja yläilmakehän muutokset.

Strategian tilannekuvan osa-alueista lausutaan seuraavaa:

Kansainvälinen toimintaympäristö ja turvallisuuspoliittinen tilanne, tilannekuva

Tilannekuvassa mainitaan yliopistokoulutus, mutta hyvin pintapuolisesti. Tilannekuvassa tulee huomioida alueen oman osaamisen, koulutuksen, tutkimuksen ja innovaatiotoiminnan tukeminen ja merkitys.

3. Suomi ja kansainvälisen arktisen yhteistyön rakenteet

Koulutuksen ja tutkimuksen osalta kansainvälisen yhteistyön rakenteissa tulee huomioida International Arctic Science Committee. Tutkimusrahoitus on tarpeen kaikilla aloilla, ei vain politiikan tutkimuksessa. Strategiassa tule huomioida tiedepolitiikka ja tieteellinen tutkimus ovat merkittävänä osana kansainvälistä arktista yhteistyötä.

Painopistealueista lausutaan seuraavaa:

1. Ilmastonmuutos, hillintä ja sopeutuminen

Toimenpiteissä tulee huomioida arktisen koulutuksen ja tutkimuksen alueellisen toiminnan tukeminen kansallisesti ja kansainvälisesti esimerkiksi Arktisen yliopiston verkostoissa.

3.1. Osaaminen, elinkeinot

Yhteisen arktisen osaamisen tilannekuvan muodostaminen ja sen huomioiminen muissa elinkeino- ja innovaatiopolitiikan toimenpiteissä on erittäin kannatettava toimenpide.

Suomen erityisosaamisessa kestävän kehityksen osalta tulee huomioida myös yliopistojen kestävän kehityksen osaamistoiminnot: kestävänä kehityksen koulutus ja täydennyskoulutus.

Painopistealue 3.2: Osaaminen, huippuluokan tutkimus

Yhtenä maailman pohjoisimmista kansainvälisistä tiedeyliopistoista Oulun yliopisto tuntee vastuun arktisista kysymyksistä. Monitieteinen arktinen tutkimuksemme on eturintamassa etsimässä ratkaisuja Arktisen globaaleihin haasteisiin ja lieventämässä muutosten vaikutusta. Arktista tutkimusta yliopistossamme toteuttaa 150 eri alojen tutkijaa. Tutkimus kattaa mm. seuraavat aihealueet:

- Biodiversiteetti, sen muutokset ja vaikutukset ekosysteemeihin
- Ikirouta ja pohjoisten alueiden hydrologia
- Saamelaisuus, saamelaiset ja resilienssi pohjoisessa
- Ilmastonmuutoksen vaikutukset terveyteen pohjoisilla alueilla
- Pohjoisten luonnonvarojen kestävä käyttö

Oulun yliopistossa pohjoisen olosuhteet ja arktisuus liittyvät myös useiden alojen koulutukseen. Yliopiston Giellagas-instituutilla on opetusministeriön osoittama valtakunnallinen vastuu järjestää ja edistää saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin ylintä opetusta ja tutkimusta Suomessa.

Rahoitus:

Oulun yliopisto painottaa, että on tärkeää, että Suomi määrittelee strategiassaan arktisen tutkimuksen laaja-alaisesti ja huomio, että sitä tekeviä toimijoita ja tukevia kansainvälisesti ainutlaatuista tutkimusinfrastruktuuria on laajemmalla kuin maantieteellisesti arktisella alueella. Oulun yliopistolla on useampia alueyksiköitä mm. Oulangan tutkimusasema ja Sodankylän geofysiikan observatorio.

Oulun yliopistossa on jo varsin laajasti ja pitkään tehty arktisiin alueisiin liittyvää tutkimusta eri tieteenaloilla ja vahvistanut sitä entisestään Suomen Akatemian profilaatorahoituksen saaneen Arctic Interactions (Arcl) -tutkimusohjelman kautta. Oulun yliopiston roolia kansainvälisellä arktisen tutkimuksen kentällä osaltaan kuvaa, että se on Arktisen yliopiston (UArctic) perustajajäsen ja koordinoi parhaillaan sen verkostoja. Arktiseen yliopistoon kuuluu 188 yliopistoa sekä tutkimus- ja koulutuslaitosta kahdeksasta arktisesta maasta sekä Euroopasta ja Aasiasta. Arktisen yliopiston tutkimusrehtorina toimii parhaillaan professori Arja Rautio Oulusta. Oulun yliopisto osallistuu menestyksekkäästi myös EU:n Horisontti 2020 -puiteohjelmaan ja toimii useissa sen rahoittamissa

arktisissa yhteistyöhankkeissa kuten EU-Polarnet, INTERACT, Nunataryk, jotka tekevät EU Polar Clusterin alla yhteistyötä myös muiden ohjelmasta rahoitettujen aloitteiden kanssa.

Strategialuonnoksessa EU:n Horisontti Eurooppa -ohjelma on tunnistettu olennaiseksi rahoitusvälineeksi. Jotta rahoituksella saadaan vaikuttavuutta, vaatimuksena on, että arktisuus laaja-alaisuudessaan saa merkittävän aseman ohjelmassa. Nykyisessä Horisontti 2020 -ohjelmassa haut, joiden tulkitaan tukevan EU:n arktista politiikkaa ovat hyvin rajallisia. On olennaista, että arktinen ”korvamerkki” takaa mahdollisuuksia laajalle kirjolle arktiseen alueeseen ja globaaleihin haasteisiin liittyville teemoille, kuten geopolitiikka, turvallisuus, kestävyys, terveys, ICT, alkuperäiskansat, teollisuus, liikkuvuus, matkailu ja avaruustutkimus. Lisäksi tutkimusinfrastruktuurin tukeminen on tärkeää.

Suomen on asetettava selkeä tavoite ja määrätietoiset toimenpiteet lisätä arktisuuteen liittyvää rahoitusta Horisontti Europe-ohjelmassa 2021-2027. Tätä tavoitetta kohti tulee pyrkiä yhdessä toimijoiden kanssa. Oulun yliopisto haluaa korostaa, että kansainvälistä yhteistyötä asiassa on jo tehty ja erinomaisen pohjan antaa ”Integrated European Polar Research Programme”, joka rakentuu teemoille ja tarpeille, jotka ovat nousseet niiltä tahoilta, joihin meneillään olevat muutokset polaarialueilla vaikuttavat. On myös huomioitava miten uusien EU-aloitteiden kuten European Green Deal, Next Generation EU -elpymisvälineen rahoitus- ja investointimahdollisuudet ja miten niitä voidaan parhaiten hyödyntää myös pohjoisen ja Arktisen alueen erityistilanteessa.

Koulutus ja osaaminen ovat merkittävässä roolissa arktisen alueen tulevaisuuden turvaamisessa. Harva asutus ja demografinen kehitys haastaa pohjoisia korkeakouluja. Oulun yliopiston Arctic Five -verkoston kumppaneidensa kanssa aikoo kääntää haasteen mahdollisuudeksi ja yhdistämällä voimansa toimimalla suunnannäyttäjänä arktisissa asioissa ja seuraavan sukupolven arktisten eurooppalaisten kouluttamisessa. Tavoitteena on, että verkoston korkeakouluista valmistuu osaavia, globaalisti kilpailukykyisiä ja päteviä arktisen tietotaidon ja asiantuntijuuden omaavia yksilöitä. Kansallisen ja EU-rahoituksen koulutusta tukevien instrumenttien kuten ESR- ja Erasmus+ -ohjelmissa, tulee mahdollistaa korkeakoululähtöiset toimet ja sektorit ylittävä yhteistyö, joilla voidaan vahvistaa kapasiteetin rakentamista ja osaamis pohjaa Arktisissa teemoissa.

Aluepohjaiset instrumentit kuten Euroopan rakenne- ja investointirahastot sekä alueellisen yhteistyön ohjelmat ovat osoittaneet tehokkuutensa kohdistaa investointeja pohjoisen alueellisiin tarpeisiin oli kyse sitten kapasiteetin rakentamisesta, tki-toimista, logistiikasta tai digitaalisesta infrastruktuurista. Rakennerahastoilla on erityinen merkitys Itä- ja Pohjois-Suomessa ja erityisesti Oulun yliopistossa. Rahoitus mahdollistaa merkittäviä tutkimukseen ja innovaatio toimintaan kohdistuvia infrastruktuurihankintoja. Suomen arktisen politiikan strategian tulisi määrätietoisesti edistää ohjelmia ja tunnistaa alueellisen, kansallisen ja kansainvälisen rahoituksen kanavat kokonaisuutena, jolla tuetaan haasteisiin vastaamista ja kestävä kasvun mahdollisuuksia pohjoisilla ja arktisilla alueilla. Rahoitusta tarvitaan arktisen toimintaympäristön ominaispiirteiden ja haasteiden, kuten esimerkiksi ilmastonmuutoksen vaikutusten tutkimukseen sekä digitaalisen infrastruktuurin hyödyntämiselle ja kehittämiselle.

Erityisesti puiteohjelman ja EU:n rakenne- ja investointirahastojen välisiä synergioita tulisi edistää: tästä hyötyisivät tieteen-, teollisuudenalat sekä aluerajat ylittävät läpileikkaavat teemat – kuten arktisuus. Suomen tulisi hyödyntää ohjelmien lainsäädännön tarjoamia mahdollisuuksia monipuolisesti jo ohjelmien valmisteluvaiheessa. Erityisen hyödylliseksi yliopisto näkisi mahdollisuuden korvamerkitä tietyn osuuden rakennerahastoista puiteohjelmaa tukeviin synergioihin. Rahoitusta voitaisiin myöntää tällöin alueellisesti esimerkiksi tutkimushankkeista saatujen tulosten testaukseen ja soveltamiseen.

Suomella on Lapissa kansainvälisesti ainutlaatuista observatoriotoimintaa ja tutkimusinfrastruktuureja arktisen alueen ilmaston, geoympäristön ja avaruusturvallisuuden havainnointiin ja tutkimiseen, mikä luo perustaa laajalle tutkimustoiminnalle ja seurannalle. Avaruuden uhkia ja niiden vaikutusta Arktiseen alueeseen on seurattu Sodankylän geofysiikan observatoriolla yhtäjaksoisesti yli 100 vuoden ajan. Tämä mahdollistaa ympäristön pitkäaikaisten muutosten havaitsemisen ja niihin varautumisen.

Arktista julkista tutkimusta ja observatoriotoimintaa rahoitetaan Suomessa eri hallinnonaloilla muun muassa valtakunnallisina tehtävinä, liittyen kor-keakoululaitoksen ja tutkimuslaitosten arktisiin aktiviteetteihin ja ohjelmiin. Arktisella tutkimusosaamisella on merkitystä puolustuskyvyn ylläpitämisen ja kehittämisen kannalta, liittyen muun muassa Arktisen alueen lisääntyneeseen riippuvuuteen avaruuspohjaisista toiminnoista ja Arktisen alueen alttiuteen radioympäristössä ja geomagneettisessa ympäristössä tapahtuville muutoksille.

Suurin haaste arktisella alueella on pohjoisen ilmaston ja ympäristön muutos, mukaan lukien muuttuva geoympäristö, avaruusturvallisuus ja erilaiset luonnonuhat.

Arktisen tutkimuksen perusinfrastruktuuria koskeva kirjaus (s. 26) ei ole luonnoksessa riittävän kunnianhimoinen: arktisen tutkimuksen perusinfra-struktuurista ei tule ainoastaan huolehtia, vaan sitä tulee kehittää ja vahvistaa. Kehittämistyössä tulee huomioida tutkimusinfrastruktuurien tiekartan tavoitteet.

Koordinaation lisääminen arktisesta ja arktisuuteen liittyvästä tutkimuksesta on kannatettavaa, mutta strategialuonnoksesta puuttuu kuvaus siitä, mikä taho koordinaatiosta ja kansallisesta ohjelmasta vastaa.

Toimenpiteisiin tulee lisätä Arktisen yliopiston toiminnan edellytysten tukeminen ja suomalaisten korkeakoulujen kannustaminen laajentamaan kansainvälistä yhteistyötään arktisen alueen hyväksi.

Painopistealue 4: Infrastrukturi ja logistiikka

Ratayhteyksien kehittäminen Suomesta Pohjois-Ruotsin ja Pohjois-Norjan liikennekäytäviin Laurila-Tornio-Haaparanta-ratayhteyden kautta on erittäin kannatettavaa niin taloudellisen kuin ekologisen kestävyuden näkökulmasta. Yhteyksien kehittäminen mahdollistaa niin vahvemman kytkeytymisen eurooppalaisiin sisämarkkinoihin kuin nopeat yhteydet Jäämerelle. Samalla nopeammat ratayhteydet luovat lisää yhteistyömahdollisuuksia alueella sijaitsevien korkeakoulujen välille.

Viestintäyhteyksien suhteen ratkaisut vaativat useita eri teknologioita, kuten satelliitit, radioyhteydet ja merikaapelit sekä niiden yhdistelemistä parhaan lopputuloksen saamiseksi. Näistä erityisesti satelliitit ja radioyhteydet ovat alttiita magneettisen ja radioympäristön nopeille muutoksille ja niiden tuottamille katkoksille.

Meteorologian ja geoympäristön muutosten merkitys Suomen Arktisessa osaamisessa näkyy esimerkiksi Ilmatieteen laitoksen Sodankylän arktisen avaruuskeskuksen ja Oulun yliopiston Sodankylän geofysiikan observatorion (SGO) toiminnassa. SGO:n pitkäaikainen geoympäristön seuranta ja alueella toimivat kansainväliset merkittävät infrastruktuurit kuten EISCAT, FIN-EPOS ja Earth-Space Research Ecosystem takaavat laadukkaasti tutkimukseen perustuvan tiedon Arktisille toimijoille. SGO:n toiminnot ja Avaruuskeskuksen infrastruktuuri satelliittidatan vastaanottoon, prosessointiin ja palvelutuotantoon liittyen ovat sekä kansallisesti että kansainvälisesti merkittäviä. Oulun yliopiston Sodankylän geofysiikan observatorio tulee lisätä strategiaan (s. 30).

Viestintäverkkojen suhteen tulee huolehtia luotettavien ja välityskykyisten tietoliikenneverkkojen ja digitaalisten palveluiden saatavuudesta arktisella alueella, muun muassa huolehtimalla satelliittivälitteisen tiedonsiirron häiriöttömyydestä ja luonnonuhkien vaikutusten minimoimisesta.

Nylund Päivi
Oulun yliopisto